

ЗНАЧЕЊСКИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ ТРИ ПРАСЛОВЕНСКА ТЕРМИНА ЗА ЗАКЛЕТВУ У СЛОВЕНАЧКОМ И РУСКОМ ЈЕЗИКУ ДО XVII ВЕКА

САЖЕТАК

У раду се одређује значењски однос између три прасловенска термина за заклетву (**rota*, **prisęga* и **klętvа*) и заклињање (**rotiti (se)*, **prisęgati* и **klęti (se)*), а затим се њихов развој прати у словеначком и руском језику до XVII века, на основу писаних споменика ова два језика. Значења се утврђују на основу контекста. Циљ је утврдити да ли је постојала разлика у њиховом значењу или се радило о синонимима, као и како су се значења даље развијала. Бележе се и конструкције у којима се ови термини употребљавају.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: заклетва, правни термини, дијахрона семантика, словеначки језик, руски језик.

1. Увод

1.1. Предмет, циљ и метод истраживања

Предмет датог истраживања је значењски однос између изворних словенских речи које су означавале заклетву у словеначком и руском језику у периоду до XVII века. Највећа пажња је посвећена лексемама насталим од псл. **rota*, **prisęgati* и **klęti*, а забележене су и остале речи и изрази који припадају овом семантичком пољу. Циљ је утврдити да ли је постојала разлика у значењу или се радило о синонимима, као и како су се значења даље развијала.

Питање значењског односа ова три термина поставља Шкрубеј (2002), али се њиме даље не бави. У овом раду је праћен развој значењских односа у оквиру дата три творбена гнезда (ТГ) на основу неколико синхроних пресека. Најпре су навођене хипотезе о првобитном облику и значењу проучаваних речи, а након тога су значења посматрана дијахроно у писаним споменицима двају језика. Свако појављивање речи у споменицима бележено је са контекстом који омогућава утврђивање значења. На основу резултата за сваки од синхроних пресека извођени су закључци о развоју значења појединачних ТГ, као и њихових међусобних односа.

1.2. Преглед досадашњих проучавања термина који су означавали заклетву

Од аутора који су се бавили индоевропским правним терминима за заклетву треба споменути Гамкрелидзеа и Иванова (1984), као и Бенвениста (2002), који закључује да не постоји заједнички индоевропски термин за заклетву у значењу свечане изјаве под гаранцијом више силе да ће кривоклетник бити кажњен. У Грчкој је израз за заклињање био повезан са узимањем предмета пуног злокобне моћи, која је могла погодити кривоклетника, а заклетвена формула је садржала и позив боговима, који су сведоци, да суде. Аутор пореди грчке термине са словенским **kļeti* ‘проклињати’ и **kļeti se* ‘заклињати се’, које тумачи као ‘призивати клетву на себе’. Овакав чин заклињања се посвећује додиривањем предмета који има ту моћ да баца клетву на кривоклетника. Значење словенског **prisegnoti* ‘заклети се’ објашњава се тиме што се додиривањем призивала клетва на оно што се додирује, у случају кривоклетства, док се староруско *иѣи на роѣу* тумачи као остатак обреда чији је саставни део био одлазак на место заклетве.

Од псл. термина највећу пажњу до сада је привлачила *rota*. Топоров (1958) на примеру анализе конструкције из Брижинских листића (в. пр. 2) анализира словенски архаизам „*pasti rotq, slovo*”, у ком корен **ras-* нема значење ‘пасти’, ‘хранити’, већ ‘чувати’, ‘штитити’, а који се изгубио у свим словенским језицима. Овај термин је привлачио пажњу и историчара права. Вилфан (1996) разликује роту као пагански обред и присегу, коју сматра хришћанском. Анализирајући термин *rota* наводи да је у рожанском дијалекту употреба прелазног и непрелазног глагола *rotiti* чешћа од *priseći, prisegati*. На примерима (нпр. изрека *Tako imate vse odprto, kakor da bi prisezali*) показује да се обред заклињања морао обављати на отвореном, како би више силе могле казнити кривоклетника. Катичић (1989–90) на основу примера из Винодолског закона и старих руских споменика реконструира псл. правне формуле *idetъ / hoditъ rotę / na rotq* и *vesti / voditi rotę / kъ rotę*, које објашњава тиме што је за полагање заклетве било потребно отићи на за то предвиђено место.

Грковић-Мејџор анализира прасловенске формуле заклињања (2013), које су након примања хришћанства претрпеле лексичке промене, али су синтаксичке структуре сачуване, трансформишући се од конкретних појмова ‘стојања’ и ‘држања’ у појмовне метафоре. У анализи семантичких промена под утицајем хришћанства (2007: 342–343) реалије означене терминима за заклињање тумачи као три дела старог обреда: изговарање заклетве (**rota*), сагињање и призивање клетве на себе (**kļeti se*) и пружање руке до земље (**prisegati*). Са примањем хришћанства сам појам заклетве мења своје значење, па се тако губи и ова значењска разлика, након чега се по правилу губи *rotiti se*, док се један од преостала два глагола уопштава.

2. Грађа

2.1. Извори за проучавање словеначке лексике

Извори за проучавање старе словеначке лексике су споменици записани на овом језику, словеначке речи записане у текстовима на другим језицима (немачком и латинском), речничка, дијалекатска и ономастичка грађа.

У овом раду је коришћена речничка грађа и следећи писани споменици:

- Брижински листићи (Bernik 2004), настали око 1000. године на основу старијег документа, с краја VIII или из прве половине IX в. (Škrubej 2002: 86);
- текстови из рукописног периода словеначког језика (Mikhailov 2001), настали након БЛ, а пре Трубаревог Катехезиса (1550. године);
- словеначки превод Горских букви (Dolenc 1940), правни документ из XVI в.;
- текстови протестантских писаца XVI века, штампани од 1550. до 1595. г. и три Мегисерова дела, штампана од 1592. до 1603. г. (на основу LK и BSKJ).¹

2.2. Извори за проучавање руске лексике

За староруски период је карактеристична диглосија, односно употреба народног језика за једну врсту текстова, а књижевног за другу. Од X до XVIII в. функцију књижевног језика вршио је црквенословенски језик у руској редакцији (Успенский 2002 : 23). Иако је сфера функционисања сваког од ова два језика била одређена, они су ипак утицали један на други, и то највише на плану лексике (Успенский 2002 : 95). Опозиција црквенословенски : староруски правни термин је постојала, али се црквенословенски термини не срећу у руским правним текстовима. На староруском (некњижевном) језику су се писале две групе текстова: правни текстови с једне стране, и документи свакодневног и пословног карактера са друге, док су се летописи писали русифицираним црквенословенским језиком, који се назива хибридни црквенословенским (Кречмер 2000 : 551), односно световно-књижевним (Мещерский 1995 : 34).

Овде ће бити коришћено само неколико текстова, са циљем да се стекне увид у употребу анализираних термина у различитим периодима.

- Повесть временных лет (ПВЛ), летопис настао 1113. године на основу летописног свода из 1093–1095. и превода византијске Хронике Георгија Амартола, текста уговора између Русије и Византије, неких народних предања и описа догађаја с краја XI и почетка XII в. Овде је коришћен текст из Ипатијевског преписа из XV в. (БЛДР Т. I. 62–315; 487–488).

¹ У даљем тексту ће приликом навођења ових дела бити коришћене скраћенице преузете из BSKJ.

– Руска правда, кратка редакција (РПк), споменик који садржи руски свод закона *Правда Ярослава*, настао вероватно у VIII и првој пол. IX в. и чуван у усменом облику (Иванов, Топоров 1981) до XI в., када је записан; касније су додати *Правда Ярославичей* и *йокон вирный*. Чува се у преписима из средине XV в. у склопу Новгородског летописа (БЛДР Т. II. 490–495; 668–669).

– Руска правда, опширна редакција (РПо), свод закона који представља другу кодификацију руског права и садржи различите документе, укључујући и РПк. Датира се од прве трећине XII в., до почетка XIII в. Написана је на староруском језику, без дијалектизама. Овде је коришћен препис из Синодално-Троицке групе (XIV в.) (БЛДР Т. II. 496–517; 675–676).

– Записи на брезовој кори (БГ), оригинални староруски писани споменици, настали XI–XV в., дужине најчешће 20–50 речи. Већину чине приватна писма, чији је језик најближи староруском говорном језику, званични документи су углавном писани на наддијалекатском староруском, мада садрже и дијалектизме, док су црквени текстови некада писани на чистом црквенословенском, а некада на мешаном староруско-црквенословенском. (Зализњак).

– Законици Ивана III и Ивана IV, сводови закона настали у XV в., писани на административном језику Московске Русије, насталом на основу руског језика тог периода, са ретким црквенословенизмима (ЗИВ).

– Стоглав, споменик настао 1551. године на књижевном језику (Стоглавь 1862).

3. Првобитни облици и значења

3.1. **rota*, **rotiti*

Општесловенско, без паралела у балтским језицима. Већина аутора изводи псл. **rota* из супстантивизованог партиципа у ж. р. **ur-o-tā* ‘изговорено, изречено’, из ие. корена **uer-* ‘говорити, рећи’ (Сној **uerh-* ‘свечано говорити, рећи’). Глагол **rotiti* реконструирше се као деноминал од **rotā*. Доводи се у везу са стинд. *vratā-* ‘заповест, обећање’, ав. *rvata-* (n.) и *urvāta-* (n.) ‘заповест, наређење’, хет. *ueriia-* ‘звати, именовати’, гр. ῥῆμα ‘реч’, ῥῆσις ‘говор’, ῥήτωρ, еол. ῤῥῥωρ ‘говорник’, ῥήτρα (кипр. ῤῥῥα, ел. ῤῥατρα) ‘изречено, договор, уговор’, εἶρω ‘говорим’, нем. *Wort* ‘реч’ итд. Скок доводи у везу са руским *врать*, *вру* ‘лагати’, као и са *рећи*, *пујеч*, *рок*, *урок* (Пр II 216-217; М. F. у Ве III, 198-199, SEJP 519, Sk III, 160, Sn 630). Трубачов изводи **rota* из **rok-ta*, што је сродно са **rek-ti*. (Т. у Фа III, 507), а Махек из фактитива **rotiti* ‘чинити истинитим’, које доводи у везу са стинд. *ṛta-* ‘истина’. Сматра да је првобитно значење ‘свечано саопштење да ће речи бити истините и проклињање себе у случају да не буду’, односно свечано

заклињање пред судом које се заснивало само на речима, док је **prisęga* била могућа било када и било где, и била је везана за полагање руке на одређени предмет. (Ма 518). Славски именицу *r'ota* 'заклетва, преклињање, бајалица' изводи из ие. корена *uēr-* 'свечано говорити' помоћу суфикса *-ta*, као пример за извођење *nomina actionis* > *nomina acti* (Sł II 41). Исаев наводи да је рота, за разлику од обичне заклетве (*клятва*) имала уско значење средства доказивања исказа, некада као средство појачавања другог доказа, који је често био *клятва* (в. пр. 73) и наводи да су постојале две врсте роте – *рота вољная* 'добровољна заклетва' и *рота судњая* 'заклетва на суду' (Ис 91–92).

3.2. **prisęgti, *prisęga*

Општесловенско. Псл. **pri-sęg-a* (f.) 'ius iurandum' има неспорну етимологију. То је девербатив од псл. **pri-sęgati* 'iurare', што је, исто као и **pri-sęz-a-ti*, са истим значењем, итератив од pf. **pri-sęt'i* (< **pri-sęg-ti*), **pri-sęžěšь* 'iurare', поред 'manum tangere'. Значење 'заклети се', 'заклетва' тумачи се тиме што је обред полагања заклетве подразумевао дотицање нечег светог (светог предмета, или, према Брукнеру и Боришу, земље) (ЕСУМ IV 579, Пр II 126; М. Ф. у Ве III 122, 221; Вр 490; ESJP 499, Sk III 44, Sn 578, 643;).

3.3. **kle̋ti, *kle̋tva*

Општесловенско. Брукнер изводи пољско *kląć* из **klen-* и доводи га у везу са *klon* и *kle̋częć*, уз објашњење да су се Словени приликом полагања заклетве сагињали до земље и дотицали је (Вр 232, 234, 238). Трубочов оцењује ово тумачење као највероватније. Из словенског **klen-/*klon-/*klyn-*, поред **kle̋ti* и **kloniti*, изводи и **kle̋kati*, **kle̋čati*, **kle̋p-*, **kle̋sati*, као и итератив-дуратив са *o* вокализмом **kloniti*. (ЭССЯ X 37-40, 66-68), што прихватају и други аутори (ЭСУМ II 470-471; Sk II 97-98). Фасмер оцењује претпоставку као вероватну, а семантички развој објашњава као 'заклињати се' < 'проклињати себе' (Фа II 259). Циганенко такође прихвата Брукнерово објашњење, а развој значења у руском језику реконструираше као 'давати заклетву' > 'претити, кунући се' > 'проклињати', 'осуђујући, изражавати гнев'. (Цы 179). Махек доводи у везу са хетитским *link-* (*lenk-*, *ling-*) 'клети се', а првобитним значењем сматра 'заклињати се божанству (најпре са дативом, а затим са инструменталом)'. То је био религијски термин, који је означавао највиши ступањ обавезивања, након дате речи и пружања руке (Ма 257-258). Сној и Бориш изводе псл. **kle̋ti* из ие. корена **kleh₁-* 'звати, викати, брујати, одзвањати' (Бориш **kle-*), из ког је изведено и енгл. *hlyn(n)* 'шуштање, бука', *hlynnan* 'одзвањати, разлегати се', *hlynrian* 'грмети', лат. *clamāre* 'викати', грч. *καλέω* 'зовем', лат. *calāre* 'звати', лет. *kal'uōt* 'трабуњати', рус. *колокол* 'звоно'. Сродно је и стлет. *klenēt* 'проклињати' и стпрус. *klantemmai* 'проклинемо', *perklantit* 'преклињати' (ESJP 233, Sn 278-279). Исајев тумачи

слов. *кљатва* као калк грчког *κατάρα* ‘проклетство’. Тако је заклетва као начин доказивања представљала заклињање изговарањем посебног обрасца којим се призива несрећа која ће задесити оног који се куне, док је рота представљала призивање у помоћ богова и сила да потврде да онај који се куне говори истину. Термин *кљатва* тумачи као заклетву која је коришћена приликом склапања уговора (Ис 52-53).

4. Развој облика и значења у словеначком језику

4.1. Брижински листићи

У БЛ I забележено је само једно појављивање речи *rota*, као једног од грехова:

(1) D. P. *Ili úne praud / nei rote • ili ú lfi • Ili tatbe •*

K. P. *ili ú nepraud- / nei rote ili ú lsi, ili tatbe* BS I, 14–15.

У овом контексту *rota* може имати значење ‘заклетва којом се потврђује истинитост изреченог’ или ‘заклетва којом се нешто обећава’.

У БЛ II реч се појављује само једном:

(2) D. P. *Eferoti Choi / se lh nepazem nuge pre / stopam.*

K. P. *ese roti, / choi- / seih <=ihse> ne pazem, nu ge pre- / stopam* BS II, 23–25.

И у БЛ III реч *rota* се појављује једанпут, у потпуно истом контексту као у БЛ I, па се може претпоставити да је исто и значење. Глагол изведен од овог корена се не среће, као ни речи од других коренова са значењем ‘заклетва’, ‘дата реч’.

4.2. Рукописни период

У рукописном периоду реч *rotba* је забележена само једном, у Крањском рукопису:

(3) *Jeft Vafz opomenim, da Vy wote pouedalli. per thi telefzni Rotwi, khatero Ste Vy gori Vfdigne-nimj prfimi, nafchemu gospodj Khreillu, defchell/khimo Viuodj, Jenu thimu gmein meftu perfeqlj.*

Kranjski rokopis V.

У овом контексту има значење ‘заклетва којом се потврђује истинитост изреченог’. Не може се закључити да ли синтагма *telefzna Rotwa* означава једну од више врста заклетве, приликом које је тежиште обреда на додиривању одређеног предмета (пр. 4), или не. Уз именицу се среће и глагол *perseči* < *prisēt’i. На основу описа, види се да се обред састојао од изговарања заклетвеног обрасца и дотицања одређеног предмета:

(4) *Jenu Sefyte na to Richtno palizo, fduema perftama.* Kranjski rokopis, V.

У Крањском рукопису глагол *persegati* се појављује још три пута, по једанпут у првом, другом и трећем делу, увек у истом облику и са истим значењем ‘заклети се на верност’, дакле реч је о промисорној, а не о асерторној заклетви:

(5) *Jeft N. perfechem nafchemu gospudi Khreyllu [...] an fweft. Jenu pockhorin Burgar witi,* Kranjski rokopis I.

Од овог корена се у Стишком рукопису не среће глагол, већ само од њега изведена именица, и то облици *presegaŷem* и *presegaŷem*, оба у истом контексту:

(6) *Ŷa ŷe dalfan dam falŷch preŷegaŷem falŷch priczŷ chwdŷ oblŷbŷ ŷnwo ŷchudim ŷeŷfykom Tyga etc.* Stiški rokopis, 4. ŶA ZE AD POUEM I, 10–11.

Значење може бити ‘заклетва којом се потврђује истинитост изреченог’ или ‘заклетва којом се нешто обећава’, а може се односити и на оба.

4.3. Дела протестантских писаца из XVI века

4.3.1. *rota*, *rotiti*

У XVI в. срећу се породице речи изведених од сва три корена. Именица *rota* у значењу ‘заклетва’, ‘дата реч, обећање’ више се не употребљава, а заменио ју је девербатив с. р. *rotenje*. Од овог корена су изведени и гл. *rotiti*, *zarotiti* и *zarotiti se*.

Глагол *rotiti*² ‘преклињати, молити’ је прелазан и среће се паралелно са глаголом *saklinati* са истим значењем:

(7) *Ga ie vishi Far slu rotil. Inu je knemu rekal, / Jeft te saklinam viŷoku, / Per tim prauim shiuim Bogu, / De nam sdai bosh pouedal, / Si li ti Cristus* DPa 1576, A5b.

Повратни глагол *rotiti se*³ има значења: ‘заклети се да је изговорено истина’ (пр. 11), ‘заклети се да ће изговорено бити учињено’ (пр. 8) и ‘заклети се на верност’ (пр. 9 и 10).

(8) *Petar ŷe ie tudi sdil inu rotil, da bi bil otel f'Christufom vmreti.* KPo 1567, LXXVIII.

У речнику је означен само као несвршени, али поједини примери говоре у прилог томе да је двовидски (уколико претпоставимо да је вид оба глагола у пр. 10 исти):

(9) *inu ŷe vkupei Boshymu Folku te Iude suesouali inu rotili.* JPo I, 1578, 29b.

(10) *inu ŷe v kupci zhes Boshij Folk te Iude savesali inu rotili* KPo, 1567, XLIIIb.

У оба ова примера глагол је употребљен у значењу ‘заклети се на верност’.

То што су употребљена два глагола може значити да је *zavezati/zvezovati se* значило ‘склопити савез, обећати верност’, док је *rotiti se* означавало потврђивање тог обећања заклетвом. Могуће је, пак, да се ради о гомилању синонима, што је карактеристично за језик протестантских писаца овог периода (в. Seitz 1995).

На неколико места, срећу се заједно глаголи изведени од сва три корена:

(11) *On pak sazhe ŷe kleti, rotiti, inu pèrŷegovati, Ias ne snam zhloveka od kateriga pravite* KPo 1567, CLIII.

Из овог одломка се не може закључити да ли се ради о три различите радње, или о понављању три синонима, али чињеница да се на другим местима срећу само по два (*rotiti* и *prisegati*, или *kleti* и *prisegati*) у сличним контекстима, говори у прилог другој

² DPa 1576, DC, 1579, DB 1584, DC 1584, TfC 1595.

³ TPp 1567, KPo 1567, TC 1574, JPo 1578, DC 1579, DC 1584, TfC 1595.

могућности, јер сведочи о томе да изостављање једног од глагола не мења значење. Поред тога, употребљавање именица *prisega* и *kletva/kletev* у истом значењу (пр. 18) говори у прилог томе да су се некада различита значења почела мешати (можда преко вишезначности глагола *kleti* и његових изведеница; једно од значења је било синонимно глаголу *prisegati*, па су се могли почети схватати као синоними, услед чега је и глагол *prisegati* постао полисемичан). Могуће је, како сматра Грковић-Мејџор (2007), да је до изједначавања значења дошло услед промене обреда заклињања, који је престао да садржи некадашње елементе, па су називи за сва три дела почели да се односе на цео обред.

Глагол се употребљава у конструкцијама акузатив + *rotiti* + *pèr* + локатив: (12) *Iest vas rotim, vy Ierusalemfke Hzhere, pèr Sèrnah ali Kofhutah na Puli, de vy moje lube nesbudite* (DB 1584, I, 332b), као и акузатив + *rotiti* + *v'Imeni* + генитив: (13) *Iest te rotim, de ti meni drusiga nepovésh, kakòr rifnizo v'Imeni tiga gospvda* (DB 1584, I, 200b). Друга допуна није обавезна: (14) *Jest vas rotim vy Ierusalemfke Hzhere, aku mojga Priatela najdete, taku mu povejte,[...]* (DB 1584, I, 333a).

Именица *rotenje*⁴ (*срѣхе се и као rotejnje*) се увек употребљава уз *prisega* или *priseganje*. Мегисер их наводи као синониме, у значењу ‘jurementum’ (MD 1592), ‘jusiurandum’ (MTh 1603), а у истом значењу се срећу и у другим делима.

Свршени глагол *zarotiti/sarotiti*⁵ срѣхе се као видски пар несвршеног глагола *rotiti* (уп. пр. 12–14 и 15), као и уз именицу *kletva/kletev*, у значењу ‘проклетити’ (пр. 16).

(15) *Kaj je tvoj Priatel mimu drugih Prijatelou, de fi nas taku sarotila?* DB 1584, I, 333a.

(16) *taku ima ta Far to sheno sarotiti s letako kletuo, inu letako knei rezhi: Ta Gospvd postavi tebe hkletui, inu hprišegi mei tuoim Folkom, de ta Gospvd pušti tuoie bedre fahniti, inu tuoi trebuh otekati, taku poidi ta prekleta voda vtouie tellu, de tuoi trebuh otezhe, inu tuoie Bedre fahneu.* DB 1578, 117b.

4.3.2. *priseči, prisega*

Од глагола из овог ТГ срећу се свршени гл. *priseči*,⁶ несвршени (непрелазни или прелазни) *prisegati*,⁷ од њега изведен итератив *prisegovati*,⁸ као и повратни глагол *zapri-*

⁴ DB 1584, MD 1592, MTh 1603.

⁵ DB 1578, DB 1584.

⁶ TC 1550, TC 1555, TT 1557, TL 1561, TAr 1562, *P 1563, TO 1564, TPs 1566, KPo 1567, TC 1574, TC 1575, DJ 1575, DPa 1576, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, TkM 1579, TT 1581-82, DB 1584, MD 1592, TPo 1595, MTh 1603.

⁷ TE 1555, TO 1564, TPs 1566, KPo 1567, DJ 1575, JPo 1578, DB 1578, DC 1580, DB 1584, DC 1584, MD 1592, TPo 1595, TfC 1595, ZK 1595. MTh 1603.

⁸ TC 1555, TE 1555, TT 1557, TL 1561, TAr 1562, TO 1564, TPs 1566, TL 1567, KPo 1567, TC 1575, DPa 1576, TT 1577, JPo 1578, BTa 1580, TT 1581-82, DB 1584, TPo 1595.

seči se.⁹ Како се ови глаголи разликују само по гл. виду и роду, неће бити раздвајани приликом навођења значења.

Глагол се среће у значењима ‘обећати (нешто)’ (пр. 17), ‘заклети се да ће изговорено бити учињено’ (пр. 19), ‘заклети се да је изговорено истина’ (пр. 38, 39). Једно од значења глагола је ‘заклети се на верност’ и ‘уротити се’, што се могло развити преко ‘заклети се да ће бити учињено оно што је договорено, да ће бити достигнут заједнички циљ’ (пр. 18, 24).

(17) *posfedete to Deshelo, katero ie ta gospvd vashim Ozhetom perfege*. DB 1578, 156a.

(18) *kadar fmo tei Rimskei Cerkui prifegli, sato fe nam nespodobi supar niei biti*. JPo 1578, II, 185.

Уз глагол *priseči* може стајати именица *prisega* или *obluba*: (19) *na to perfege, kir ie on perfege nashimu ozhetu Abraamu, De nam hozhe dati* (ТТ 1582, 223), (20) *kadar fe je pak zhas te oblube pèrblishoval, katero je Bug Abrahamu bil prifegèl* (DB, 1584, III, 64b). Како се ове две именице употребљавају у потпуно истом контексту, може се рећи да су синонимне. На основу тога што се обе употребљавају уз глагол *priseči*, могло би се претпоставити да је и он синониман глаголу *oblubiti*. Међутим, на основу примера у којима се појављују оба глагола види се да је *priseči* заправо имало значење ‘заклетвом потврдити обећање’:

(21) *kadar je Bug Abrahamu oblubil, ker nej imèl vekfhiga, pèr katerim bi prifegèl, je on fam pèr febi prifegel*. DB 1584, III, 129a.

Поред тога, глагол се среће и у значењу ‘проклетити’ (пр. 22), које се могло развити из ‘заклети се да ће изговорено (зло) бити учињено’ (пр. 23). Среће се и супротно значење: ‘благословити, дати благослов’ (пр. 24).

(22) *Kadar je pak gospvd vashe vpyenje flifhal, je on serdit postal, inu je pèrfege, rekozh: Obedan letiga hudiga rodá néma to dobro deshelo viditi* DB 1584, I, 101a.

(23) *Ta Hudizh je en vbojnik, je nam to Smert perfege Trubar*, HПо 1595, I, 186.

(24) *kir on nei pres perfege (postaulen) Sakai oni fo pres Perfege fary ratali, Ampag leta fto Perfege, skufi tiga, kir ie knemu dial, ta Gospud ie Perfege inu ga ne bo greualu, Ti fi en Far vekoma* ТТ 1581–82, 283.

Поред наведених, у значењу ‘заклети се’ срећу се и синтагме *oblubo sturiti* (DB 1584), *prisego storiti* (DB 1584) и *roko vzdigniti* (DB 1578). У значењу ‘уротити се’ среће се *vkup priseči* ((25) *Ena drushba ludou vkupe perfesheio, de hote Paulufa umoriti*. ТТ 1582, 583). Срећу се изрази *krivu priseči*, *prisego držati* (DB 1584), *eno falš prissego priseči* (ТПо 1595), *prisego vzeti* ((26) *Natu je Efra gori vstal, inu je vsel eno pèrfege od vifhik Farjeu inu Levitou*. DB 1584, I, 255a), као и *besedo držati* (DB 1578) и *zastopiti* ((27) *Aku prifeshe inu nesastopi, taku vuner greishi*. DJ 1575, 95), у истом значењу као и *prisego držati*.

⁹ JPo 1578.

Поред конструкције датив + *priseči/perseči* + *per* + локатив: (28) *My fmo nym prifegli pèr Gospody Israel(kimu Bogu)* (DB 1584, I, 124b), среће се и датив + *priseči/perseči per strahu* + генитив: (29) *Inu Iacob je nemu prifegèl per strahu fuoiga Ozheta Isaaka.* (DB 1578, 29b), као и *perseči čez* + акузатив ‘заклети се у нешто’: (30) *zhes kar ie on kriuu perfegeł, tuištu vse ima on cilu pouerniti* (DB, 1578, 89).

Мегисер у својим речницима даје следећа значења: *juro. dejero.* (MTh 1603), *jurare. dare jusjurandum. conjurare.* (MD 1592).

Од именица се срећу девербативи ж. р. *prisega*¹⁰, с. р. *prisegovanje*¹¹ и *priseganje*¹², са значењем *nomen actionis* и м. р. *prisegavec*¹³, са значењем *nomen agentis*. Придев *prisežen* се среће само у Далматиновој Библији¹⁴, а среће се и партицип *prisežen*.

Девербатив *prisega* је полисемичан, баш као и глагол од кога је изведен. Мегисер га наводи као синоним именице *rotenje*, у значењу ‘jurementum’, ‘jusiurandum’. Среће се у значењу ‘обећање, заклетва да ће изречено бити учињено’ (в. пр. 19), ‘заклетва на верност’ (пр. 31), ‘заклетва којом се потврђује обећање’, ‘заклетва којом се потврђује да је изговорено истина’ (пр. 32), ‘клетва, проклетство’ (пр. 33 и 34) и ‘благослов’ (пр. 24):

(31) *Bodi fdai ena prifega mei nami, inu mei tabo, inu mi hozhemo eno faueso stabo narediti, de nam obene shkode nesturish, raunu kakor my tudi* DB 1578, 23b.

(32) *To takouo obiubo ie on letukaie spriwego poterdil, rekozh: Refnizhno, Refnizhno* JPo 1578, II, 49b.

(33) *Obtu nas ie fadela ta kletua in perfege, katera stoy piffana vtih buquah mifefenih tuiga Hlapza, sakai mi fmo se na nim pregrishili.* TP 1567, A5b.

(34) *Sakaj ta folk se je bal pred Pèrfege. Ionatan pak nej flifshal, de je negou Ozha ta folk bil saklel [...], inu je djal: Preklet bodi vfakateri* DB 1584, I, 156b.

4.3.3. *kleti, kletva*

Глагол *kleti*¹⁵ у XVI в. има највећу породицу од ова три глагола. Поред овог облика, среће се и дијалекатски облик *klieti*,¹⁶ као и повратни гл. *kleti se*.¹⁷

¹⁰ TC 1555, TE 1555, TT 1557, TR 1558, TO 1564, TPs 1566, TP 1567, KPo 1567, TC 1574, TC 1575, DJ 1575, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, TT 1581-82, DB 1584, MD 1592, TPo 1595, MTh 1603.

¹¹ TC 1555, TT 1557, TR 1558, TO 1564, TkM 1579, TT 1581-82, DB 1584.

¹² TO 1564, DJ 1575, DB 1578, DB 1584, ZK 1595.

¹³ TO 1564, MD 1592, MTh 1603.

¹⁴ DB 1578, DB 1584.

¹⁵ TE 1555, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TO 1564, TPs 1566, KPo 1567, TP 1575, TC 1575, DJ 1575, DPa 1576, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, TkM 1579, DC 1579, DPr 1580, TT 1581-82, DB 1584, DC 584, TPo 1595, TFC 1595, ZK 1595.

¹⁶ JPo 1578.

¹⁷ TT 1557, KPo 1567, DPa 1576, JPo 1578, TT 1581-82, TPo 1595.

Значења глагола *kleti* су ‘клети, проклињати’ (пр. 35), ‘псовати, говорити ружне речи’, ‘кудити’ (пр. 36). Значење ‘молити, заклињати, преклињати’ имају прелазни гл. *kleti* и *saklinati* (пр. 7 и 37), уз које стоји директан објекат у акузативу.

(35) *Preklet bodi, kateri tebe kolne: Shegnan bodi, kateri tebe shegna* DB 1584, I, 17b

(36) *Kateri Boshie Ime shentuie, ta ima smerti vmreiti [...]kadar Boshie Ime kolne, taki ima vmreiti.* DB 1578, 107a.

(37) *Ie nega klel rekozhi: si li ti Cristus,taku pomagai sam febi inu nam.* DPa 1576, 29a.

У значењу ‘потврђивати заклетвом истинитост изреченог’, среће се повратни гл. *kleti se* (пр. 11), *saklinati se*, конструкција *sebe kleti* (38) и непрелазни гл. *kleti* (39):

(38) *on fashne sebe kleti inu perffegouati, de on tige zhloueika ne zhna.* TT 1557, I, 85.

(39) *sazhne on kleti inu perfegati, de ga ne fna* TPo 1595, I, 247.

Од глагола *kleti* изведене су именице ж. р. *kletva*,¹⁸ м. р. *kletov*¹⁹ у с. р. *kletvo*²⁰ и *kletje*.²¹ Од глагола *klieti* изведена је именица ж. р. *klietva*.²²

Именица *kletva* се среће у значењу ‘проклетство, клетва’ уз глагол *sarotiti* (пр. 16), у истом значењу као антоним именице *shegen* и као синоним именице *prisega* (пр. 33). Као синоним именице *prisega* среће се и у значењу ‘срамота, проклетство’ (пр. 16). Поред тога, може имати и значење ‘покуда, груба реч’:

(40) *taku nesaflushena kletva nepadene* DB 1584, 326a

Мегисер у својим речницима наводи значења ‘convitium’ (MD 1592), ‘execratio’ (MD 1592 и MTh 1603).

Од глагола са префиксом *za-* срећу се свршени гл. *zakleti*,²³ повратни *zakleti se*,²⁴ итератив *zaklinjati*²⁵ и повратни итератив *zaklinjati se*.²⁶ Од глагола *zakleti* изведене су именице *zakletva*²⁷ и *zakletje*²⁸ у значењу *nomen acti*. Од глагола *zaklinjati* изведена је именица *zaklinjanje*²⁹ у значењу *nomen actionis*, као и *zaklinjavec*³⁰ у значењу *nomen agentis*.

¹⁸ TC 1555, TE 1555, TT 1557, TR 1558, TPs 1566, TP 1567, TC 1575, DJ 1575, DPa 1576, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, TkM 1579, DPr 1580, TT 1581-82, DB 1584, BH 1584, MD 1592, TPo 1595, ZK 1595, MTh 1603.

¹⁹ DB 1578, DB 1584.

²⁰ TPs 1566, TT 1577, TT 1581-82.

²¹ KB 1566, TPo 1595, ZK 1595.

²² JPo 1578.

²³ *P 1563, DB 1578, DB 1584, TfC 1595.

²⁴ TT 1557, TC 1575, TT 1581-82, DB 1584.

²⁵ TE 1555, TT 1557, TR 1558, TL 1567, KPo 1567, DPa 1576, JPo 1578, DC 1579, TT 1581-82, DB 1584, DC 1584, TPo 1595, TfC 1595.

²⁶ DB 1584.

²⁷ DB 1584.

²⁸ DB 1584.

²⁹ DB 1578, DB 1584.

³⁰ KPo 1567, JPo 1578.

Значења, како глагола, тако и именица, поклапају се са значењима глагола *kleti* и од њега изведених глагола и именица. Тако срећемо значења ‘молити, преклињати’ (пр. 8), ‘проклетити’ (пр. 44) и ‘обећати, заклетити се да ће изговорено бити учињено’ (пр. 45), ‘заклетити се да је изговорено истина’ (пр. 46).

(44) *Sakaj Gospvd je fèrdit zhes vfe Ajdje, inu je sloban zhes vfe nyh vojfke: On je bo saklel, inu je bo isdal k’saklanju.* DB 1584, II, 13b.

(45) *kar je saoblublenu ali sakletu* DB 1584, I, 78a.

(46) *On fe je pak sazhel saklinati inu prifegati: Ieft nesnam tiga zhlovèka* DB 1584, III, 28a.

Од глагола са префиксом *pre-* среће се гл. *prekleti*,³¹ са значењем ‘проклетити’.

Од партиципа се срећу *preklet*,³² *prekled*³³ и поименичени *preklet*³⁴ и *prekleti* у осам,³⁵ а од именица *prekletje*,³⁶ *prekledje*,³⁷ *prekletba*,³⁸ *preklestvo*,³⁹ *prekletstvo*,⁴⁰ *prekletev*,⁴¹ *prekletva*,⁴² *prekletvo*⁴³ и *preklinjavec*,⁴⁴ у значењу ‘онај који псује’.

Поред тога, срећу се и партицип *prekliet*,⁴⁵ поименичен *preklieti*⁴⁶ и именица *preklietstvo*.⁴⁷

Значење глагола *prekleti* је ‘проклетити’ (пр. 47), па тако и именице и поименичени партиципи изведени од њега имају блиска значења: *prekletva* ‘клетва, проклетство’ (пр. 48), *preklet* ‘проклет, проклетник’ (пр. 49), *prekletje* ‘клетва, проклетство’ (пр. 47), али и ‘проклет, уклет’ (пр. 50). Другачије значење имају једино *preklinjanje* ‘лаж’ (пр. 51) и *preklinavec*, ‘онај који псује’ (пр. 52).

³¹ TC 1550, TE 1555, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TAr 1562, *P 1563, TPs 1567, KPo 1567, TC 1574, TC 1575, DJ 1575, DPa 1576, JPo 1578, DB 1578, TkM 1579, DC 1579, DPr 1580, TT 1581-82, DB 1584, DC 1584, MD 1592, TPo 1595, TfC 1595, MTh 1603.

³² TC 1550, TC 1555, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TAr 1562, *P 1563, TO 1564, TPs 1567, KB 1566, TPs 1567, KPo 1567, TC 1574, TP 1575, TC 1575, DJ 1575, DPa 1576, TT 1577, JPo 1578, DB 1578, TkM 1579, DC 1579, DPr 1580, TT 1581-82, DB 1584, DC 1584, DM 1584, DAg 1585, TtPre 1588, MD 1592, TPo 1595, TfM 1595, TfC 1595, ZK 1595, MTh 1603.

³³ TC 1550, *P 1563.

³⁴ TPo 1595.

³⁵ TE 1555, TT 1557, *P 1563, KPo 1567, TT 1577, JPo 1578, TT 1581-82, DB 1584.

³⁶ TC 1550, TT 1557, TO 1564, DJ 1575, DPa 1576, DB 1578, DPr 1580, DB 1584, DC 1584, DM 1584, TtPrE 1588, TPo 1595, TfM 1595, TfC 1595.

³⁷ TC 1550.

³⁸ KPo 1567.

³⁹ *P 1563.

⁴⁰ JPo 1578.

⁴¹ TT 1560, TC 1575, TT 1577.

⁴² TT 1557, TR 1558, TT 1560, TL 1561, TAr 1562, TPs 1566, TC 1574, DJ 1575, DPa 1576, TT 1577, DB 1578, TkM 1579, DC 1584, TPo 1595, TfC 1595, ZK 1595.

⁴³ TPo 1595.

⁴⁴ JPo 1578, DB 1578, DB 1584.

⁴⁵ JPo 1578.

⁴⁶ JPo 1578.

⁴⁷ JPo 1578.

(47) *de bi tebe preklel. Ali Gospvd tvoj Bug [...]je tebi tu prekletje preobrnil v'shegen.* DB 1584, I, 118a.

(48) *bodi fi shegen ali prekletva* DB 1584, I, 116a.

(49) *Pojdite tjakaj od mene, vy prekleti, v ta vezhni ogin* DB 1584, III, 16b.

(50) *Inu ta shena bo enu prekletje mej svoim folkom.* DB 1584, I, 81b.

(51) *Njegova ufta fo polna preklinjanja, falshije inu golufie* DB 1584, I, 282^a.

(52) *Pelaj tiga preklinauza vunkaj pred kamp [...] Kateri svojga Boga kolne, ta ima svoj gréh nofi-ti. Kateri Boshje ime fhentuje, ta ima fmèrti vmrèti* DB 1584, I, 75b.

Мегисер наводи значења ‘exesor’ за *prekleti*, *preklinati*, ‘imprecor’ за *prekleti*, ‘abomiandus’, ‘anathema’ и ‘exesrabilis’ за *preklet* (MTh 1603).

5. Развој облика и значења у руском језику

5.1. Записи на брезовој кори

У записима на брезовој кори реч *рота* се јавља на три места, у два записа из XII в. и у једном запису из XIII в., као део конструкције *ходити ротѣ*, значење нејасно, *заходити ротѣ*, у значењу ‘заклети се, обећати’ (пр. 53), *въходити ротѣ*, у значењу ‘давати пургаторну заклетву’ (пр. 54):

(53) *а та передамо сватее богородице ко нее же еси заходиле роте* БГ, 705, Новгород, 1120–1140.

(54) *а въходитъ ма погосте ротѣ а не виновате есмь* БГ, 834, Новгород, 1120–1140.

Изведенице од **prisjet’i* и **kleti* се не срећу.

У значењу ‘заклетва, обећање’ среће се именица *вѣра*, конструкције *вѣрѣ соу[л]и[ти]* и дати *пороукоу* имају значење ‘дати реч, обећати’, док се конструкција *въ вири* среће у значењу ‘под заклетвом’. Конструкција *въ в[ѣ]рѣ сроуа* има значење ‘заклео’. У значењу ‘дати реч, обећати’ срећу се и конструкције *целовати к + датив*: (55) *а целовало кси ко мнѣ а не прислало кси* (БГ, 445, 1320–1340), *ѡ + генитив + чьстное дрѣво възъти*: (56) *ты ѡ мене и чьстное дрѣво възъмъ и вевериць ми не присълеци* (БГ, 246, 1025–1050), *ати + датив + сѧ*: (57) *але ти [сѧ е]с[ь]мъ за погосто* (БГ, 800, 1160–1180). У значењу ‘заклетвом потврдити истинитост изреченог’, ‘давати пургаторну заклетву’, ‘гарантовати за некога’ срећу се конструкције *ати сѧ на водоу сѧ + инструментал*: (58) *[мо]гоу сѧ сѧ товою ати на водоу* (БГ, 238, 1100–1120) и *ѡхо положити/ѡхо дати* (59) *ты ѡхо положи на сѣдѣ [ ] и ѡхо кси за мене дале* (БГ, 25, 1400–1410).

5.2. Руска правда, кратка редакција

У Краткој редакцији Руске правде среће се само именица *рота*, и то у конструкцији која је вероватно настала од **ходити на роту*, у значењу ‘заклети се на суду’:

(60) *Аще ли ринеть мужь мужа [...] а видока два выведеть или будет варягъ или колбягъ, то на роту* РПк, 10.

5.3. Руска правда, опширна редакција

У Опширној редакцији Руске правде среће се конструкција *ити ротѣ/ити на роту/поити на роту/ходити ротѣ* у значењу ‘заклетвом на суду потврђивати истинитост тврдње’. Овом начину проверавања истинитости исказа прибегавало се код најмање важних тврдњи. Код нешто озбиљнијих прибегавало се проверавању истинитости тврдње водом, а код најозбиљнијих гвожђем:

(61) *Тако же и во всѣхъ тѣжахъ, в татбѣ и в поклеѣ; оже не будетъ лица, то тогда дати ему желѣзо из неволи до полугривны золота; аже ли менѣ, то на воду, оли то до дву гривень, аже мене, то ротѣ ему ити по своѣ куны.* РПо, 22.

Поред именице, среће се и придев *ротнии* ‘који се односи на роту, за роту’:

(62) *А се уроци ротнии: от головы 30 кун* РПо, 109.

5.4. Повесть временных лет

5.4.1. *рота*

У Повести временных лет именица *рота* се најчешће појављује у значењу ‘(заклетва којом се потврђује) договор’, ‘дата реч, обећање’ у конструкцијама са значењем ‘склопити пакт’ (пр. 63), ‘заклети се некоме, склопити договор с неким’ (пр. 64) ‘обећати, заклети се да ће обећано бити учињено’ (пр. 65). Среће се и значење ‘заклетва којом се потврђује да је изречено истина’ (пр. 66).

(63) *чему онѣ к тобѣ всегда ротѣ ходяще губять землю Русскую* ПВЛ, в лѣто 6603 (1095).

(64) *много воева с печенѣги на володимира и одва прибави и заходивѣ к нему ротѣ* ПВЛ, в лѣто 6488 (980).

(65) *заходилѣ бо бѣ святоша ротѣ к давыдови аще поидеть на тя святполкѣ повѣмѣ ти* ПВЛ, в лѣто 6605 (1097).

(66) *а о прочи да на роту ходит по своеи вѣрѣ, яко не имѣя ничтоже, ти тако пуцен будетъ* ПВЛ, в лѣто 6453 (945).

Именица *роѣа* се може односити на сваку заклетву, а не на конкретан обред (пр. 66, 67), док се у појединим примерима односи на хришћанску заклетву (пр. 68).

(67) *Цесарь же Леонъ съ Александром миръ створиста съ Ольгом, имѣшея по дань, и ротѣ заходивше межи собою, целовавше сами крестъ, а Ольга водиша и мужиши его на роту по русскому закону: кляшася оружьемъ своимъ, и Перуномъ, богом своимъ, и Волосом, скотымъ богомъ, и утвердиша миръ.* ПВЛ, в лѣто 6415 (907).

(68) *да на роту идут наши християне руси, а не христѣянии – по закону своему* ПВЛ, в лѣто 6453 (945).

Глагол изведен од овог корена се не среће, али се срећу конструкције са значењем ‘заклети се некоме, склопити договор с неким’: *к + датив + ротѣ ходити* (пр. 63), *заходити + к + датив + ротѣ* (пр. 64), *заходити ротѣ к + датив* (пр. 65). У истом значењу

се срећу и конструкције *ротѣ заходити межи собою, ротѣ + с + инструментал + ходити*: (69) *како могу се азъ створити, ротѣ с ними ходив* (ПВЛ, в лѣто 6603 (1095)), *ити ротѣ с + инструментал*: (70) и *шелъ ротѣ с володимѣромъ яко сѣсти володимеру в киевѣ, а василкови володимери* (ПВЛ, в лѣто 6605 (1097)). У значењу ‘дати реч, обећати’ среће се конструкција *на роту ити*: (71) *на роту идутъ хранити истину* (ПВЛ, в лѣто 6453 (945)). Конструкције *ротѣ ходити/на роту ити/на роту ходити* срећу се и у значењу ‘заклетвом потврдити истинитост изреченог’ (пр. 66). Поред допуне *ѿо своєю вѣрѣ*, среће се и допуна *своею вѣрою*. Поред тога, срећу се и конструкције *яла рота* ‘заклетва која се не поштује’, *ѿерестуйати ротѣ* ‘прекршити заклетву’, као и *водити ротѣ* ‘водити некога да се закуне (ради склапања мира)’: (72) и *твои сли водили суть цесаря нашего ротѣ, и насъ послаша ротѣ водити тебе и мужъ твоихъ*. (ПВЛ, в лѣто 6453 (945)).

5.4.2. *клятися*

Повратни глагол *клятися* се среће у значењу ‘заклетвом потврдити склапање мира’, уз именицу *рота*, која означава такву заклетву (пр. 73), као и у значењима ‘заклињати се, обећавати’ (пр. 74), ‘заклети се на верност, склопити договор, мир’ (пр. 81 и 84) и ‘заклетвом потврђивати истинитост изреченог’ (пр. 75).

(73) *азъ святославъ, князь рускый, якоже кляхся, и утвѣржаю на семь роту свою и хочу имѣти миръ и свѣршену любовь съ всякымъ и великымъ цесаремъ грѣцьким* ПВЛ, в лѣто 6479 (971).

(74) *Якоже и кляхся азъ к цесаремъ грѣцьскимъ, [...] да хранимъ правая свѣщания* ПВЛ, в лѣто 6479 (971).

(75) *да елико явѣ будетъ показани явлеными, да имѣють вѣрное о тацѣхъ явлении, а емуже начнутъ не яти вѣры, да егда кльнется по вѣрѣ своєю* ПВЛ, в лѣто 6420 (912).

У овом споменуку се среће и партицип пасивни од глагола *кляѣиѣ*, у значењу ‘проклињан, проклет’:

(76) *и да будет клятъ од Бога и од Перуна, у яко преступи свою клятву* ПВЛ, в лѣто 6453 (945).

У значењу ‘проклет’ среће се и придев *проклятъ*, настао адјективизацијом пасивног партиципа од глагола *прокляти*:

(77) *и положи, написавъ, клятву въ церкви сеи, рекъ: Аще сего посудитъ кто, да будетъ проклятъ*. ПВЛ, в лѣто 6504 (996).

Од глагола *кляти* је изведена и именица *клятва/клятва*. Ова именица се среће у значењима ‘заклетва, обећање’ (пр. 73), ‘клетва, проклетство’ (пр. 77 и 78) и ‘заклетва на верност’ (пр. 79):

(78) *аще ли от тѣхъ самѣхъ и и преждереченыхъ не храним, азъ же и со мною и подо мною, да имѣемъ клятву од Бога, в неже вѣруемъ – в Перуна и въ Волоса, бога скотья, да будем золотѣ, якоже золото се, и своимъ оружьемъ да иссѣчени будемъ, да умремъ.* ПВЛ, в лѣто 6479 (971).

(79) *но потцимся, елико по силѣ, на сохранение прочихъ и вьсегда лѣтъ с вами, грѣкы, исповѣданьемъ и написаниемъ съ клятвою извѣщаемую любовь непревратну и непостыжну.* ПВЛ, в лѣто 6420 (912).

Поред наведених, у значењу ‘заклети се, обећати’ и ‘заклети се на верност, склопити договор, мир’ срећу се и конструкције *крестъ/хрестъ целовати/цѣловати*. У значењу ‘склапање мира’ среће се синтагма *цѣлование креста*, а у значењу ‘прекршити заклетву, договор’ *преступити крестъ*. Сличне конструкције се срећу и у Записима на брезовој кори (пр. 55 и 56). Након примања хришћанства заклињање крстом је заменило заклињање оружјем, али таква заклетва и даље подразумева призивање казне од стране онога чиме се куне (уп. пр. 78 и 80).

(80) *Да аще отселѣ кто на кого вьстанеть, то на того будемъ вси и честьныи крестъ.* ПВЛ, в лѣто 6605 (1097).

Изведенице од глагола **prisęt’i* се не срећу.

Поред тога, у значењу ‘обећати’ срећу се и глаголи *обѣцати* и *обѣцатися*.

5.5. Законици Ивана III и Ивана IV

У Законицима Ивана III и Ивана IV у значењу ‘заклети се, дати реч, обећати’ и ‘заклетвом потврдити истинитост изреченог (у судском поступку)’ не срећу се изведенице од ова три корена, већ сложени глагол *крѣстъ (по)цѣловати/целовати*, као и само *(по)цѣловати*. Уколико се ради о пургаторној заклетви, користи се глагол *ѿцеловатися/ѿцѣловатися*. У значењу ‘заклетва’ се среће (*крѣстное*) *целованіе/цѣлованіе/цѣлованье*. Именица *цѣловалникъ* има значење ‘службеник (судија) који је под заклетвом’.

Облик *проклѣнати/проклѣнать* среће се једном у Законику из 1497. године и двапут у законику из 1550. и тумачи се као погрешно записано *прокликати/прокликать*:

(81) *А велѣти проклѣнать по торгомъ, на Москвѣ Судебник 1497, 16, о послѣхъ и ѿ послѣшествѣ.*

У Указу из 1552. године срећу се глагол *кляѣӣӣ (кляѣӣися)* у значењу ‘клетати се, потврђивати истинитост изреченог’ ((82) *чтобъ православнии Хртїанѣ, ѿ мала и до велика, именемъ Бжїимъ во лжѣ не кляѣӣӣ и на криве крѣта не целовали и иными неподобными клятвами не кляѣӣӣ, и матерны бы не латали* (Выпись 1552, 75-76)) и именица *кляѣива*, у значењу ‘заклетва’, уколико је конструкција *кляѣивами кляѣӣӣ* синонимна са конструкцијом која јој претходи (пр. 82).

5.6. Стоглав

5.6.1. *рота, ротити*

Именица *рота* среће се у Стоглаву на три места, у значењу ‘заклетва којом се потврђује истинитост изреченог’, као један од видова заклетве: (83) *ни ротою ни клятвою но достовѣрными послухи* (Стоглав, 297). Имајући у виду да се ради о раставном напоредном односу, као и да се у истом одломку наводе различите врсте решавања судског спора (*без цѣлованія и без поля* (Стоглав, 297)), не може се претпоставити да су овде *рота* и *клятва* синоними. Ова именица се среће и као део сложеног глагола *ходити ротѣ*, у оквиру конструкције *ходити накриве ротѣ* ‘давати лажну заклетву’.

Глагол *ротитися* среће се на једном месту, у значењу ‘заклињати се’:

(84) *и на криве бы креста не цѣловали и именемъ Божиимъ во лжи не ротилися и не клялися, занеже православнымъ хрестьяномъ крестное цѣлование ротою и на криве отнюдь въ конецъ отречено бысть священными правилами.* Стоглав, 154.

5.6.2. *кляти, клятва*

Повратни глагол *клятися* среће се на два места, у значењу ‘заклињати се’:

(85) *Кленутся* именемъ Божиимъ во лжу всякими *клятвами* Стоглав, 68.

Значење ‘заклетва’ именице *клятва* среће се само на једном месту (пр. 85), док се у преостала три појављивања среће у значењу ‘клетва, проклетство’:

(86) *а оиѣ свяиыхъ оиѣць иодъ вѣчною клятвою да суйѣ* Стоглав, 286.

Од именице *клятва* у значењу ‘заклетва’, тј. од конструкције *клятву преступити* среће се сложеница *клятвопреступленіе*, у значењу ‘кривоклетство’.

Помоћу префикса *за-* изведен је глагол *заклинати*, који се употребљава у значењу ‘прогласити, наредити’: (87) *Богомъ заклинаемъ и нашимъ царскимъ повелѣніемъ утвержаемъ непреложено и соблюдено быти* (Стоглав, 271).

Најчешће се среће глагол изведен помоћу префикса *про-* (пр. 88, 89) у значењу ‘проклетити’, ‘анатемисати’, односно од њега изведен партицип (пр. 90).

(88) *рекше на оклеветающихъ хрестіяны и сихъ прокленіе церкви* Стоглав, 336.

(89) *и святыя отцы прокляша и отъ церкви таковыхъ отвергоша* Стоглав, 162.

(90) *сей предъ Богомъ грѣшенъ есть. а отъ людей проклятъ.* Стоглав, 152.

Конструкције у којима се срећу речи из овог творбеног гнезда су *клятися клятвами* (пр. 85), *подъ клятвою быти* (пр. 86), (*отъ* + генитив +) *проклятъ быти* (пр. 88), инструментал + *заклинати* (пр. 87), *клятву пріяти отъ* + генитив: (91) *да отпадетъ отъ хрестіанской части якоже Юда отъ дванадесятого числа апостольска. ксему же и клятву прімет иже отъ вѣка усопшихъ первородныхъ святыихъ и праведныхъ и богоносныхъ отецъ.* (Стоглав, 278), *подъ клятвою быти*: (91) *подъ вѣчною клятвою да суйѣ.* (Стоглав, 286).

У значењу ‘заклети се’ најчешће се среће *цџловати* (*крестъ*), па се у значењу ‘заклетва’ тако среће (*крестное*) *целование/цџлование*. Именица *целовальник/цџловальник* означава судског службеника, судију (уп. поротник, присяжный). У значењу ‘дати реч’ срећу се још и глаголи *обџцати, обџцатися*, док *обџцание* има значење ‘дата реч’.

6. Закључак

На основу писаних споменика словеначког језика до XVI в. не могу се изводити закључци о међусобним значењским односима ова три ТГ, због њихове неравномерне заступљености која онемогућава поређење контекста у којима се употребљавају. У БЛ среће се само именица *rota* у значењима ‘заклетва којом се потврђује истинитост изреченог’ и ‘заклетва којом се нешто обећава’. У рукописном периоду именица која припада ТГ псл. **rota/*rotiti* има значење ‘заклетва којом се потврђује истинитост изреченог’, док именице из ТГ **prisēt’i/*prisēga* имају значење ‘заклетва којом се потврђује истинитост изреченог’ или ‘заклетва којом се нешто обећава’, а глагол ‘обећати, дати реч’. У делима протестантских писаца XVI в. ова три ТГ се изједначавају у основним значењима, како у именском ‘заклетва’, тако и у глаголским: ‘заклети се да је изговорено истина’, ‘заклети се да ће изговорено бити учињено’, ‘потврдити заклетвом обећање’ и ‘проклетати’. Поред тога, значење ‘молити, преклињати’ имају глаголи из ТГ **rota/*rotiti* и **klēti/*klētva*, а значење ‘заклети се на верност, уротити се’ заједничко је за глаголе из ТГ **rota/*rotiti* и **prisēt’i/*prisēga*. Значења ‘проклетство’, ‘срамота’ заједничка су за именице из ТГ **prisēt’i/*prisēga* и **klēti/*klētva*. У ТГ **prisēt’i/*prisēga* срећу се још и значења ‘благословити’, ‘благослов’, док се у ТГ **klēti/*klētva* срећу значења ‘псовати’, ‘покуда, груба реч, увреда’, ‘онај који псује’, ‘лаж’, као и ‘анатома’, ‘проклет, уклет’.

У БГ и РП (краткој и опширној) среће се само ТГ **rota/*rotiti*. У БГ из XII и XIII в. именица *roīa* среће се у конструкцијама са значењем ‘заклети се, обећати’ и ‘давати пургаторну заклетву’. Срећу се и друге конструкције са истим значењем, међу којима је и конструкција са глаголом *целоваџи* у запису из XIV в. У Краткој редакцији РП ова именица има значење ‘пургаторна заклетва’. У Опширној редакцији РП среће се у конструкцијама са значењем ‘заклети се на суду’ (могло се радити или о асерторној или о пургаторној заклетви, у зависности од тога која страна у спору се куне). У ПВЛ у значењу ‘заклетва, обећање’ срећу се именице из ТГ **rota/*rotiti* и **klēti/*klētva*. Поред тога, у гнезду **klēti/*klētva* срећу се именице са значењем ‘клетва, проклетство’ и ‘заклетва на верност’, и глагол са значењем ‘потврдити склапање мира’, ‘заклети се на верност’ и ‘обећавати, давати реч’. У ТГ **rota/*rotiti* не срећу се прости глаголи, већ само именица у склопу сложених, односно конструкција са значењима ‘склопити пакт, договор’, ‘заклети се некоме да ће обећано бити учињено’, ‘потврдити истинитост из-

реченог’, као и ‘води́ти некога да се закуне ради склапања мира’. Поред тога, у значењу ‘заклети се’ среће се и конструкција *крестъ/хрестъ целовати/цѣловати*. У Законцима Ивана III и Ивана IV срећу се само изведенице и конструкције са глаголом *цѣловати*, док се у указу из 1552. срећу и именица и глагол из ТГ **kļeti/*kļetva* са значењима ‘заклетва’ и ‘заклетвом потврђивати истинитост изреченог’. У Стоглаву именице и глаголи из ТГ **rota/*rotiti* и **kļeti/*kļetva* имају значења ‘заклетва којом се потврђује истинитост изреченог’, ‘заклетвом потврђивати истинитост изреченог’, док се у ТГ **kļeti/*kļetva* срећу и глаголска значења ‘проклети, анатемисати’ и ‘прогласити, наредити’. Најчешће се у значењу ‘заклињати се’ срећу изведенице и конструкције са глаголом *цѣловати*.

У оба језика развила су се значења ‘заклетва’, ‘заклети се’, и то у словеначком јез. у сва три ТГ, док се на основу обрађиваних руских споменика то може закључити само за ТГ **rota/*rotiti* и **kļeti/*kļetva*, јер се не срећу лексеме из ТГ **prisēt’i/*prisęga*. У оба језика може се радити и о заклетви којом се потврђује истинитост исказа, и о заклетви којом се нешто обећава. У оба језика у ТГ **kļeti/*kļetva* се срећу и значења ‘заклетва на верност’, као и ‘проклети, анатемисати’. У словеначком језику су се у XVI в. изједначила значења ова три ТГ, а развио се и већи број значења него у руском језику. У руским текстовима се срећу значења која се односе на заклињање приликом склапања мира, која се не срећу у словеначким текстовима.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Бенвенист, Э. (1974). Семантические проблемы реконструкции. У: *Общая лингвистика. Перевод с французского И. В. Барышевой*. Москва: Прогресс. 331–349.
- Бенвенист, Е. (2002). *Речник индоевројских усѣанова: ѿривреда, сродсѣиво, друшѣиво, власѣи, ѿраво, релиѣија; ѿрево с францускоѣ и ѿѣовор и доѣунске најѣмене најѣсаѣ Александар Лома*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књиѣарница Зорана Стојановића.
- БГ: *Берестяные грамоты. Рукописные памятники древней Руси*. доступно на: gramoty.ru [09. 07. 2013.].
- БЛДР: *Библиотека литературы Древней Руси*. РАН. ИРЛИ; (ур. Д. С. Лихачев, Л. А. et. al.). СПб.: Наука, 1997.
- БЛДР I: XI–XII века. *Повесть временных лет (Повѣсть временныхъ лѣт черноризца Федосьева Манастиря Печерьскаго, откуда есть пошла Руская земля <...> и хто в ней почаль пѣрвѣ княжити, и откуда Руская земля стала есть)* (Подготовка текста, перевод и комментарии О. В. Творогова).
- БЛДР IV: XII век. *Русская Правда. Краткая редакция (Правда Росѣкая). Пространная редакция (Суд Ярославль Володимѣричь. Правда Русѣкая)*. (Подготовка текста, перевод и комментарии М. Б. Свердлов).

- Бошковић, Р. (2007). *Основи ујоредне зрамајишке словенских језика*. Београд: Чигоја штампа.
- Варбот, Ж. Ж. (1984). О возможностях реконструкции этимологического гнезда на семантических основаниях. У: *Этимология*. Москва: Наука: 33–40.
- Влајић-Поповић, Ј. (2002) *Историјска семантика глагола ударања у српском језику (преко етимологије до модела семасиолошког речника)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Гамкрелидзе, Т. В. и В. В. Иванов (1984). *Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры I–II*. Тбилиси: Издательство Тбилисского университета.
- Грковић-Мејдор, Ј. (2007). Семантичка промена као одраз сусрета култура (пагански и хришћански културни модел код Словена). У: *Сјиси из историјске лингвистике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића. 333–346.
- Грковић-Мејдор, Ј. (2013). О прасловенским формулама заклинања. У: *Историјска лингвистика: козничивно-ишилошке студије*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића. 314–339.
- Даль, В. (1880–1882). *Толковый словарь живаго великорускаго языка, I–IV*. С.-Петербург – Москва: Изданіе книгопродавца-типографа М. О. Вольфа.
- ЕСУМ: *Етимологічний словник української мови I–VI*. Київ: Наукова думка, 1982–2012.
- Живов, В. М. (2002). История русского права как лингвосемиотическая проблема. У: *Разыскания в области истории и предистории русской культуры*. Москва: Языки славянской культуры. 187–305.
- ЗИВ: *Законы великаго князя Иоанна Василіевича и Судебникъ царя и великаго князя Иоанна Василіевича съ дополнительными указами*. Москва: Изданіе Комисіи печатанія Государственных Грамотъ ии Договоровъ, состоящей при Московскомъ Главномъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, 1878.
- Зализняк, А. А. *Берестяные грамоты как источник по истории древнерусского языка и литературы. Значение берестяных грамот для истории русского языка*. Доступно на: <http://gramoty.ru/library/zalizniak01.pdf> [09. 07. 2013.]
- Зализняк, А. А. *Обице сведения о берестяных грамотах*. Доступно на: http://gramoty.ru/index.php?id=general_info [09. 07. 2013.]
- Зимин, А. А. (1999). *Правда русская*. Москва: Древнехранилище.
- Иванов, В. В. (1990) *Историческая грамматика русского языка*. Москва: Просвещение.
- Иванов, В. В. и В. Н. Топоров (1978). О языке древнего славянского права (к анализу нескольких ключевых терминов). У: *Славянское языкознание. VIII международный съезд славистов (Загреб – Любляна, сентябрь 1978 г.) Доклады советской делегации*. Москва: Наука. 221–240.
- Иванов, В. В. и В. Н. Топоров (1981). Древнее славянское право: архаичные мифопоэтические основы и источники в свете языка. У: *Формирование раннефеодальных славянских народностей*. Москва: Наука. 10–30.
- Ис: Исаев, М. А. (2001). *Толковый словарь древнерусских юридических терминов. От договоров с Византией до уставных грамот Московского государства*. Москва: Спарк.

- Калашников, А. А. (1993). *Структурно-семантический анализ славянских синонимичных словообразовательно-этимологических гнезд (гнезда глаголов с исходным значением 'вязать, плести')*. Автореферт диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва: РАН Институт славяноведения и балканистики.
- Кречмер, Ана (2000). О књижевно-језичкој традицији до 1800. код Срба и Руса (размишљања о словенској језичкој стандардизацији). *Јужнословенски филолоџ*. LVI/1–2: 543–559.
- Мартинов, В. В. (1968). Анализ по семантическим микросистемам и реконструкция праславянской лексики. У: *Этимология 1968*. Москва: Наука: 11–23.
- Мещерский, Н. А. (1995). *Избранные статьи*. Санкт-Петербург: СПбГУ.
- Ожегов, С. И. и Н. И. Шведова (1993). *Толоковий словарь русского языка*. Москва: Азъ.
- Пр: Преображенский, А. *Этимологический словарь русского языка I–II*. Москва: Типография Г. Лисонера и Д. Совко, 1910–1914. III. Москва – Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1949.
- Пятаева, Н. В. (1995). *История синонимичных этимологических гнезд *et- и *ber- 'брать, вязать' в русском языке*. Автореферт диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Уфа: Башкирский государственный университет.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика I–III*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967—1969. IV–VI. Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- Рогов, В. А. и В. В. Рогов (2006). *Древнерусская правовая терминология в отношении к теории права (Очерки IX – середины XVII вв.)*. Москва: Московский государственный индустриальный университет.
- СДСЯ: *Словарь древнего славянского языка, составленный по Остромирову Евангелию*. С.-Петербург: Типография А. С. Суворина, 1899.
- Ср: Срезневский, И. И. *Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникам I–III*. Санктпетербург: Типография Императорской академии наук, 1893–1912.
- ССМ: *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст I–II*. Київ: Наукова думка, 1977–1978.
- Столгавь*. Казань: Въ Типографіи губернскаго правленія, 1862.
- СТСЛС: *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. Москва: Русский язык, 1994.
- Топоров, В. Н. (1958). *Slovenica. Slavistična revija*. XI/3–4: 156–168.
- Топоров, В. Н. (2006). *Исследования по этимологии и семантике. Т. 2: Индоевропейские языки и индоевропеистика. Кн. 1*. Москва: Языки славянских культур.
- Трубачев, О. Н. (1980). Реконструкция слов и их значений. *Вопросы языкознания* 3: 3–14.
- Трубачев, О. Н. (1988). Проблемы семантической реконструкции. *Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции*. 197–222. Доступно на: <http://www.philology.ru/linguistics1/trubachev-88.htm#3> [09. 07. 2013.].
- Унбегаун, Б. (1965). Язык русского права. *На темы русские и общие. Сборник статей и материалов в честь проф. Н. С. Тимашева*. Нью-Йорк: Издание общества друзей русской культуры. 178–184.
- Успенский, Б. А. (2002³). *История русского литературного языка (XI–XVII вв.)*. Москва: Аспект Пресс.

- Фа: Фасмер, М. (1986). *Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения члена-корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева. I–IV*. Москва: Прогресс.
- Цы: Цыганенко, Г. П. (1989). *Этимологический словарь русского языка*. Київ: Радянська школа.
- Шальтяните А. П. (1989). О семантической структуре словообразовательно-этимологических гнезд глаголов с этимологическим значением 'драть' в русском языке . У: *Этимология 1986–1987*. Москва: Наука: 212–220.
- Шахматовъ, А. А. (1916). *Повѣсть временныхъ лѣтъ. Томъ I. Вводная часть. Текстъ. Примѣчанія. Изданіе Императорской Археологической Комиссіи*. Петроградъ: Типографія А. В. Орлова. Вас. Остр., Средній пр., № 6.
- ШИШ: Шанский, Н. М. и В. В. Иванов et. al. (1971). *Краткий этимологический словарь русского языка. Пособие для учителя*. Москва: Просвещение.
- Якобсон, Г. (1967). Цели и методы этимологизации слов, выражающих некоторые абстрактные понятия (Примером служит понятие «время»). У: *Этимология 1967. Материалы международного симпозиума «Проблемы славянских этимологических исследований в связи с общей проблематикой современной этимологии» 24–31 января 1967*. Москва: Наука: 32–35.
- ЭССЯ: *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд I–XXXIV*. Москва: Наука, 1974–(2008).

*

- BSKJ: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC. ZRC SAZU, 2011.
- Be: Bezljaj, F. (1976–2007). *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU.
- Bernik, F. et al. (2004). *Brižinski spomeniki: znanstvenokritična izdaja. 3. dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Br: Brückner, A. (1985) *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Campbell, L. (1999). *Historical linguistics. An introduction*. Cambridge – Massachusetts. 1999.
- Dolenc, M. (1940) „*Gorske bukve*“: u izvorniku, prevodih in priredbah. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti.
- Furlan, M. (1990). Etimologija in besedotvorje. *Slavistična revija*. 38/4: 363–369.
- Jemec, M. (2007). Slovensko pravno izrazje od Habsburške monarhije do Evropske unije ali ius est ars. U: *Simpozij Obdobja 24 – Metode in zvrsti: Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 385–399.
- Katičić, Radoslav (1989–90). Praslavenski pravni termini i formule u Vinodolskom zakonu. *Slovo* 39–40: 73–85.
- LK: Listkovna kartoteka besedja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja Sekcije za zgodovino slovenskega jezika ZRC SAZU
- Ma: Machek, V. (1968). *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia.
- Mihaljević, M. (2002). *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Mikhailov, N. (2001). *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550). prevedla Helena Ošlak*. Trst – Mladika: Knjižnica Dušana Černeteta.
- Ramovš, F. (1995). *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Seitz, E. (1995). Govorniško stilno sredstvo ali pomoč prevajanju? Dvojično vezniško priredje v izbranih besedilih Primoža Trubarja, Martina Lutra in njihovih sodobnikov. *Slavistična revija*. 43/ 4: 469–489.
- SEJP: Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego* Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Sk: Skok, P. (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb: JAZU.
- Sl: Sławski, F. (1974–1979). Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego. U: *Słownik prasłowiański I–III*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk. 43–141, 13–60, 11–19.
- Sn: Snoj, M. (2009). *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika* [internet-verzija]. Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, 2000. Доступно на: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> [09. 07. 2013.]
- SSP: *Słownik staropolski I–XI*. Warszawa: Polska akademia nauk, 1953–2002.
- Šekli, M. (2011a). Neprevzeto besedje za sorodstvo v slovenščini z vidika zgodovinskega besedjeslovja. U: *47. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Družina v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske Fakultete. 21–28.
- Šekli, M. (2011b). Besedotvorni pomeni nesestavljenih izpeljanih glagolov v (pra)slovanščini. U: *Globinska moč besede: Red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*. (ur. Marko Jesenšek). Maribor: Filozofska fakulteta. 32–45.
- Šekli, M. (2012). Besedotvorni pomeni samostalniških izpeljank v praslovanščini. U: *Filološke pripombe*. Skopje: Institut za makedonska literatura – Ljubljana: Univerza v Ljubljani – Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. 149–165. Доступно на: <http://philologicalstudies.org/dokumenti/2011/History%20and%20Philology/SEKLI%20.pdf> [11. 07. 2013.]
- Škrubej, K. (2002). *Ritus gentis Slovanov v vzhodnih Alpah: model rekonstrukcije pravnih razmerij na podlagi najstarejšega jezikovnega gradiva*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU : Pravna fakulteta.
- USJP: *Universalny słownik języka polskiego* [el. verzija]. Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004.
- Vilfan, S. (1996). *Zgodovinska pravotvornost in Slovenci*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Zajda, A. (2006). Staropolske nazwy osób występujących przed sądem oparte na prasł. *per-ti i ich historia w języku polskim. *LingVaria*. 1/2: 37–46.
- Zajda, A. (2008). Historia pola wyrazowego *accusatio* ‘skarga’, ‘oskarżenie’ w języku polskim. *LingVaria*. III/1/(5): 109–130.

Соња Манојловић

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ТРЕМЯ ПРАСЛАВЯНСКИМИ ТЕРМИНАМИ ДЛЯ ПРИСЯГИ В СЛОВЕНСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ ДО XVII ВЕКА

Резюме

В данной статье рассматриваются семантические отношения между тремя праславянскими терминами для присяги (**rota*, **prisęga* и **kļętvā*) и присягания (**rotiti (se)*, **prisęgati* и **kļęti (se)*) и их развитие в словенском и русском языках до XVII века. Развитие значений прослеживается на основании нескольких синхронных срезов, с целью определить были ли эти термины синонимичными, или существовала разница в их значении. Исходные значения определяются на основании данных из этимологических словарей, а затем их развитие прослеживается в письменных памятниках двух языков. Значения определяются на основании контекста. В словенских памятниках встречаются континуанты всех трех праславянских терминов, в то время как в рассматриваемых русских памятниках нет континуантов **prisęti* / **prisęga*. Во всех встречающихся деривационных гнездах встречаются значения 'присяга' и 'присягать'. В обоих языках речь идет о двух типах присяги – о присяге, с помощью которой подтверждается сказанное и о присяге, с помощью которой дается обещание. В деривационном гнезде **kļęti* / **kļętvā* в обоих языках встречаются значения 'присяга на верность' и 'предать проклятию, анафеме'. В словенском языке XVI века разница в значении между этим тремя деривационными гнездами перестала существовать, и появились значения, не встречающиеся в русских памятниках, такие как 'умолять', 'благословить', 'сквернословить', 'оскорбление', 'ложь' и другие. В русских памятниках встречаются значения, относящиеся к присяганию с целью заключения мира, не встречающиеся в словенском языке."

К л ю ч е в ы е с л о в а : присяга, правовые термины, диахроническая семантика, словенский язык, русский язык.

Соња Манојловић
Филолошки факултет
Универзитет у Београду
Србија
Имејл: sonjaiana.m@gmail.com